

**TALABALARNI KO'NGILLI IJTIMOYIY-METODIK HARAKATLAR ASOSIDA
INKLYUZIV VA UYDAGI TA'LIMIGA TAYYORLASH TEXNOLOGIYALARI**

Usarov Jabbor Eshbekovich,
Chirchiq davlat pedagogika universiteti professori
jabborusarov68@gmail.com

Annotatsiya. Inklyuziv ta'lim sharoiti shaxs va jamiyatning umumiy maqsadi va e'tirof etilgan qadriyatlari imkoniyati cheklangan bolalarning hayot faoliyat jarayonlari barqarorligini ta'minlovchi omil bo'lib xizmat qiladi. Ularning uy sharoitida oladigan ta'limi muqobil ta'lim shakli sifatida tan olinishi o'qituvchilarning ushbu huquqdan foydalanadigan oilalar bilan ishlashga bo'lgan munosabatini, bu jarayonga talaba yoshlarni yo'naltirishni taqozo etadi. Bu ayni paytda ta'lim muassasalari va talabalarning ko'ngilli ijtimoiy-metodik harakatlari asosida inklyuziv va uy ta'limini tashkil etish samarasini ota-onalar hamkorligiga ta'minlanish texnologiyalarini rivojlantirishni taqoza etadi.

Kalit so'zlar. Ko'ngillilik, rivojlanish, qiziqish, ehtiyoj, jamiyat, qobiliyat, muloqot, axloq.

**ТЕХНОЛОГИИ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ К ИНКЛЮЗИВНОМУ
И ДОМАШНЕМУ ОБУЧЕНИЮ НА ОСНОВЕ ДОБРОВОЛЬЧЕСКИХ
СОЦИАЛЬНО-МЕТОДИЧЕСКИХ ИНИЦИАТИВ**

Аннотация. Условия инклюзивного образования служат фактором, обеспечивающим восстановление жизнедеятельности детей с ограниченными возможностями здоровья (ОВЗ), в соответствии с общими целями и признанными ценностями личности и общества. Их домашнее обучение, выбранное как альтернативная форма образования, требует от учителей взаимодействия с семьями, пользующимися этим правом, и привлечения к данному процессу молодых студентов. В то же время образовательным учреждениям и студентам необходимо развивать технологии повышения эффективности инклюзивного и открытого образования на основе активных общественно-методических движений и взаимодействия с родителями.

Ключевые слова: волонтерство, развитие, интерес, потребность, общество, способности, коммуникация, нравственность.

**TECHNOLOGIES FOR PREPARING STUDENTS FOR INCLUSIVE
AND HOME-BASED EDUCATION THROUGH VOLUNTEER SOCIO-
METHODOLOGICAL INITIATIVES**

Abstract. Inclusive educational conditions serve as a factor that ensures the restoration of the life activities of children with disabilities, the common purpose and the recognized values of the individual and society. Their home schooling, chosen as an alternative form of education, requires teachers to engage with families who are exercising this right and to involve young students in the process. At the same time, educational institutions and students are required to develop technologies to ensure the effectiveness of inclusive and open education based on active social-methodological movements and interaction of parents.

Key words. Volunteering, development, interest, need, society, abilities, communication, morality.

Kirish

Bugungi kunda inklyuziv ta'lim tamoyillarini o'rinli qo'llash, xususan, talabalarni ko'ngilli ijtimoiy-metodik harakatlar asosida inklyuziv va uydagi ta'limga tayyorlash sohasidagi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib, jamiyatni rivojlantirish resursi sifatida xayriya va ko'ngillilik salohiyatini faollashtirish, yoshlar orasida ijtimoiy faoliyatning innovation amaliyotlarini shakllantirish va tarqatishga hissa qo'shishdan iborat. Shuningdek, zamonaviy ta'limni shakllantirishning strategik yo'nalishi - bu ta'lim sohasini tashkil etish shartlari bilan belgilanadigan bolalarni ijtimoiylashtirish muammolarini muvaffaqiyatli hal etishdir [2]. Ushbu muammoni hal qilish zarurati inklyuziv ta'lim amaliyotini shakllantirishni belgilab beruvchi muhim ijtimoiy-madaniy omil hisoblanadi. Maqsadga erishish vositasi sifatida qaraladigan bilimning qadr-qimmati va uni ta'lim jarayonida o'zlashtirish zaruriyatini inkor etmagan holda, insonparvarlik yondashuvi paradigmasida ta'lim va tarbiyaning asosiy maqsadi har bir bolaning shaxsini, uning qobiliyatini shakllantirish, o'z-o'zini shakllantirish va o'z-o'zini anglashdan iboratdir.

Inklyuziv ta'limning maxmunini aniqlashtirishda uning umumiy pedagogika falsafasi, konseptual asoslari, qonuniyatlari va tamoyillariga asoslanganligini tushunish muhimdir. Umumiy qonunlar va taniqli didaktik tamoyillardan tashqari, inklyuziv ta'lim texnologiyalari: "Har bir inson noyobdir, har bir inson his qilish va fikrlash qobiliyatiga ega", "Har bir inson muloqot qilish va eshitishtirish huquqiga ega", "Haqiqiy ta'lim faqat haqiqiy munosabatlar sharoitida amalga oshirilishi mumkin: barcha odamlar bir-biriga, barcha odamlar tengdoshlar va ustozlarning qo'llab-quvvatlashi va do'stligiga muhtoj", "Barcha o'quvchilar uchun qila olmaydigan narsalarga qaraganda, qila oladigan narsalarda taraqqiyotga erishish ehtimoli ko'proq", "Xilma-xillik inson hayotining barcha jabhalarini yaxshilaydi" kabi aniq tamoyillarga tayanadi.

Inklyuziv ta'lim ta'lim tizimining rivojlanishidagi yangi ijtimoiy hodisadir. Tor ma'noda inklyuziv ta'lim - bu nogironligi bo'lgan shaxslarni boshqalar bilan birgalikda umumiy ta'lim jarayoniga ijtimoiy tajriba va mavjud ijtimoiy munosabatlar tizimiga ega bo'lish uchun jalb qilishdir.

Inklyuziv ta'lim sharoitida, hatto shaxs va jamiyatning (o'zining va boshqalarning) mavjud salbiy tajribalari ham, tushunilgan va e'tirof etilgan taqdirda, hayot jarayonlarining barqarorligini cheklovchi omil bo'lib xizmat qiladi. Shunday qilib, u ijobiy rol o'ynay boshlaydi. Inklyuzivlik, "nogironlikka ijtimoiy yondashuv"ning demokratik shakli sifatida, umumiy tizimni o'zgartirish, har bir nogiron shaxsga ta'lim muassasasining akademik va ijtimoiy hayotida to'laqonli ishtirokchi bo'lish imkonini beruvchi mavjud to'siqlarni bartaraf etish zarurati bilan bog'liq. Inklyuziv ta'limning nazariy va falsafiy asoslarining qisqacha mazmuni bizga inklyuziv ta'limni rivojlantirish uchun quyidagi metodologik tamoyillarni shakllantirish imkonini beradi:

- ilmiy xarakter (inklyuziv ta'limning nazariy va metodologik asoslarini, dasturiy ta'minot va metodologik vositalarni ishlab chiqish, inklyuziv ta'limni joriy etish natijalarini tahlil qilish va monitoring qilish, ijobiy natijaga erishish uchun qo'llaniladigan texnologiyalarning samaradorligini baholash, mustaqil ekspertiza o'tkazish);

- tizimli xarakter (maxsus ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun sifatli ta'limga teng kirishni ta'minlash, ta'lim darajalari o'rtasida uzluksizlik: erta yordam – maktabgacha ta'lim – umumiy o'rta ta'lim);

- o'zgaruvchanlik, korreksiya yo'nalishi (ijtimoiy va ta'lim ehtiyojlarini qondirish uchun korreksiya va rivojlanish ishlari bilan birgalikda shaxsga yo'naltirilgan ta'lim jarayonini tashkil etish, ijtimoiy va mehnat rehabilitatsiyasi uchun sharoit yaratish, nogiron bolalarni jamiyatga integratsiya qilish.

- insonparvarlashtirish (shaxsga yo'naltirilgan, individual, tabaqalashtirilgan, gumanistik yondashuvni amalga oshirish);

- oilaning ijtimoiy mas'uliyati (bolani tarbiyalash, o'qitish va rivojlantirish, uning tabiiy qobiliyatlarini rivojlantirish uchun tegishli sharoitlarni yaratish, ta'lim va rehabilitatsiya jarayonida ishtirok etish);

- idoralararo integratsiya va ijtimoiy sheriklik (maxsus ta'lim ehtiyojlariga ega bolalarni ta'limga integratsiya qilish jarayonini optimallashtirish maqsadida turli bo'limlar, ijtimoiy institutlar, xizmatlarning harakatlarini muvofiqlashtirish).

Yuqoridagilarni umumlashtirib, biz inklyuziv ta'lim, mohiyatan, umumiy ta'limni rivojlantirish jarayoni ekanligi, bu barcha bolalarning turli ehtiyojlariga moslashish nuqtai nazaridan barcha uchun ta'limning gumanistik tamoyilini amalga oshirishni nazarda tutadi, degan metodologik xulosaga kelamiz. Ushbu metodologik yondashuv maxsus ehtiyojlarga ega bolalar uchun ta'lim olish imkoniyatini ta'minlaydi. Inklyuziv ta'lim bolalarga qaratilgan va barcha bolalar turli xil o'rganish ehtiyojlariga ega shaxslar ekanligini tan oladigan metodologiyani ishlab chiqishga intiladi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Nogironlar huquqlari to'g'risidagi konvensiyada (BMT, 2006) [4], "nogironlik alomatlarini bo'yicha kamsitish" insonning siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy, fuqarolik yoki boshqa har qanday sohadagi huquqlari va erkinliklarini tan olish, ulardan foydalanish yoki amalga oshirishni boshqalar bilan teng asosda buzish yoki bekor qilish maqsadi yoki ta'siriga ega

bo'lgan nogironlik asosidagi har qanday farqlash, istisno yoki cheklashni anglatadi. Konvensiya tamoyillari quyidagilardan iborat:

“a) insonga xos qadr-qimmatni, shaxsiy mustaqillikni, shu jumladan o‘z tanlovini qilish erkinligini va o‘ziga xoslikni hurmat qilish;

b) kamsitmaslik;

v) jamiyatda to‘liq va samarali ishtirok etish va jamiyatga qo‘shilish;

g) nogironlarning o‘ziga xosligini hurmat qilish va ularni insoniy xilma-xillik va insoniylikning bir qismi sifatida qabul qilish;

d) imkoniyatlar tengligi; j) mavjudlik;

ye) erkaklar va ayollar tengligi;

j) sog‘lig‘ida imkoniyati cheklangan bolalarning rivojlanayotgan qobiliyatlarini hurmat qilish va nogiron bolalarning o‘z shaxsiyatini saqlab qolish huquqini hurmat qilish; sog‘lig‘ida imkoniyati cheklanganlarning ta‘lim olish huquqi tasdiqlanadi (“ushbu huquq kamsitilmasdan va teng imkoniyatlar asosida amalga oshirish uchun ishtirokchi davlatlar barcha darajalarda inklyuziv ta‘limni ta‘minlaydilar va umrbod ta‘lim shartlarini ta‘minlaydilar”) [4].

Konvensiyaning ishtirokchi davlatlari ushbu huquq shartlarini ta‘minlash bo‘yicha majburiyatni o‘z zimmlariga oladilar, ular

“a) nogironligi bo‘yicha sog‘lig‘ida imkoniyati cheklanganlar umumiy ta‘lim tizimidan, sog‘lig‘ida imkoniyati cheklangan bolalar nogironligi bo‘yicha bepul va majburiy ta‘limdan chetlashtirilmaydi;

b) sog‘lig‘ida imkoniyati cheklanganlar o‘zlari yashaydigan joyda inklyuziv, sifatli va bepul ta‘lim olish uchun boshqalar bilan teng ravishda foydalanishlari mumkin;

v) individual ehtiyojlar hisobga olinadigan oqilona turar joy taqdim etiladi;

g) sog‘lig‘ida imkoniyati cheklanganlar umumiy ta‘lim tizimida samarali ta‘lim olishlariga yordam berish uchun zarur yordam oladilar;

d) ta‘lim va ijtimoiy rivojlanish uchun eng qulay muhitda to‘liq qamrab olish maqsadiga muvofiq individual yordamni tashkil etish bo‘yicha samarali choralar ko‘riladi” [4, 24-modda].

Tadqiqot metodologiyasi. Uydagi ta‘lim muqobil ta‘lim shakli sifatida tan olinishi o‘qituvchilarning ushbu huquqdan foydalanadigan oilalar bilan ishlashga bo‘lgan munosabatini tahlil qilishni taqozo etadi. Ta‘lim muassasalari har doim ham farzandlarini uyda o‘qitgan oilalarga ishonmasligi sababli, bitiruvchi talabalarning uyda ta‘limga bo‘lgan munosabatini o‘rganish, uyda ta‘lim olish huquqidan foydalanadigan oilalarga tashkiliy va metodologik yordam ko‘rsatish usullari haqida mulohaza yuritishga jalb qilish talabalarni ko‘ngilli ijtimoiy-metodik harakatlar asosida inklyuziv va uydagi ta‘limga tayyorlashga yordam beradi.

Masofaviy ta‘limning an‘anaviy shakllari (asinxron veb- asosidagi darslar, chat darslari shaklidagi masofaviy ta‘lim) boshqa avtonom ta‘lim shakllariga nisbatan metodologik yordam usullari sifatida ko‘proq qabul qilinadi.

Talabalarni ko‘ngilli ijtimoiy-metodik harakatlar asosida inklyuziv va uydagi ta‘limga tayyorlash sohasidagi davlat siyosatining asosiy maqsadi jamiyatni rivojlantirish resursi sifatida xayriya va ko‘ngillilik salohiyatini faollashtirish, yoshlar

orasida ijtimoiy faoliyatning innovasion amaliyotlarini shakllantirish va tarqatishga hissa qo'shish, buning uchun sharoit yaratishdan iborat.

Talaba yoshlar ko'ngilliligining pedagogik salohiyati - bu talaba yoshlarning boshqalar va umuman jamiyat manfaati uchun ko'ngillilik faoliyati orqali samarali ijtimoiylashuvini ta'minlaydigan yashirin imkoniyat bo'lib, u bir qator pedagogik shartlarga muvofiq amalga oshiriladi:

- ixtiyoriylik tamoyilini ta'minlash;
- talabalarning ko'ngillilik faoliyatini maqsadli pedagogik qo'llab-quvvatlash;
- uzoq muddatli ijtimoiy va pedagogik loyihalarga e'tibor qaratish.

Keng ijtimoiy-madaniy kontekstda ko'ngillilikning pedagogik salohiyatini ko'rib chiqishda, biz birinchi navbatda shaxslarni har tomonlama rivojlangan, uyg'un va ijtimoiy mas'uliyatli shaxslar sifatida shakllantirish imkoniyatlari va mexanizmlarining mavjudligini nazarda tutamiz. Bu keng kontekst madaniyatning falsafiy va axloqiy sohalarida ochiladigan yetarlicha keng mulohaza yuritishni talab qiladi. Falsafiy tafakkur uzoq vaqtdan beri ixtiyoriy faoliyatning qadrini tan olib, uni xulq-atvor modeli va inson rivojlanishini rivojlantirish vositasi sifatida ilgari surib keladi.

Shaxsni barkamol rivojlangan va ijtimoiy mas'uliyatli shaxsga aylantirishning ichki mexanizmlari ixtiyoriylikka asoslangan o'zini anglashning axloqiy tamoyillariga murojaat qilish orqali faollashadi. Ushbu faoliyat talaba yoshlarning samarali ijtimoiylashuvi vositasi bo'lib, atrof-muhitda shaxsiy rivojlanishning dolzarb psixologik va ijtimoiy-pedagogik muammolarini hal qilishni ta'minlaydi.

Talabalarni ko'ngilli ijtimoiy-metodik harakatlar asosida inklyuziv va uydagi ta'limiga tayyorlash texnologiyalari rivojlanishning ijtimoiy holatiga ijobiy ta'sir ko'rsatish orqali u yoshlarda o'zini anglash va o'zini anglashning rivojlanishiga yordam beradi. Mazmunli faoliyatni topish imkoniyatlarini kengaytirish orqali u hayotga kengroq nuqtai nazar bilan qarashga va dunyo va undagi o'zlikning yaxlit manzarasini shakllantirishga yordam beradi. Bu yoshlar ongining paradoksali tabiatini yengishga yordam beradi va yoshlar o'rtasidagi tarqoqlik va begonalashuvni yengishda foydali rol o'ynaydi.

Ko'ngillilik amaliyoti tahlili shuni ko'rsatadiki, yoshlarning ushbu sohadagi faoliyati shaxsiy rivojlanish va o'zini o'zi anglash nuqtai nazaridan juda samarali bo'lib, bir qator shartlar bilan belgilanadi:

- yoshlarni ijtimoiy munosabatlarga jalb qilishning mustaqil tabiati, bu ularning qiziqishlari va ehtiyojlarini hisobga olgan holda, shaxsning individual xususiyatlaridan kelib chiqib, ijtimoiylashuvini ta'minlaydi;

- faoliyat turini tanlash erkinligi;

- ko'ngillining boshqa ishtirokchilar bilan faol o'zaro ta'siri;

- davlat va jamiyat darajasida ko'ngillilik faoliyatining ijtimoiy ahamiyatini tan olish;

- fuqarolik jamiyatini qurishda va o'z mamlakati taqdirida ishtirok etishda o'z rolini anglash.

Talabalarni ko'ngilli ijtimoiy-metodik harakatlar asosida inklyuziv va uydagi ta'limiga tayyorlash ularga o'z qobiliyatlarini to'liq rivojlantirish va muhim ijtimoiy

ehtiyojlarni (muloqot, tan olinish va boshqalar) qondirish imkonini beradi, bu esa shaxsiy rivojlanishga olib keladi. Ijtimoiy xizmat bilan shug'ullanish orqali yoshlar o'z vaqtlari va resurslarini bag'ishlab, mahalliy jamoaning ma'naviy va boshqa nomoddiy ehtiyojlarini qondirishda yangi rolni - ko'ngillilar rolini o'z zimmalariga oladilar.

Tahlil va natijalar. Yoshlarning ishtiroki uchun muhim sabab - bu o'zini anglash, shaxsiy o'sish, kasbiy rivojlanish, o'z faoliyatining ijtimoiy ahamiyatini anglash va jamoaviy ishlarni jalb qilish imkoniyatidir.

Ko'ngillilikning pedagogik salohiyati uning ijtimoiy-tarixiy tajriba va inson hayotida inson mavjudligining ikkita ontologik toifasini - erkin iroda va yaxshilikni birlashtirish an'anasi bilan o'rnatilgan falsafiy va axloqiy asoslari bilan belgilanadi. Ko'ngillilikning shakllantiruvchi salohiyati uning fenomenologiyasining yaxlit axloqiy makonida aks etadi, bu ixtiyoriy faoliyatning quyidagi vektorlari tomonidan shakllanadi: qahramonlik-fuqarolik, jabrlanuvchi-axloqiy, o'zgartiruvchi va hayotni tasdiqlovchi. Ushbu vektorlarning har biri ko'ngillilikning motivasion usuli sifatida mos keladigan - sosiosentrik, diniy, antroposentrik va axloqiy ong turiga mos keladi.

Ko'ngillilik faoliyati jarayonida yoshlarni ijtimoiylashtirishning pedagogik imkoniyatlari, bu faoliyatning o'zi shaxsni ijtimoiylashtirishga, shaxsiy o'sish va individual rivojlanishni faollashtiradigan hayotiy ko'nikmalarni egallashga, shaxslararo muloqot va o'zaro ta'sirga, uning ishtirokchilarining o'zini o'zi belgilashiga qaratilgan ta'lim, pedagogik jarayon sifatida qaralishi mumkinligi bilan belgilanadi.

Umuman olganda, ma'lumotlarni umumlashtirish va tizimlashtirish bizga ko'ngillilik faoliyatining bir qator muhim pedagogik funksiyalarini aniqlash va shakllantirish imkonini beradi, bu uning ijtimoiy kompetensiya funksiyasi, identifikatsiya funksiyasi, integratsiya, shaxsni rivojlantirish, qiymat-semantik, professional-mehnat, innovasion-tashabbuskorlik, o'zini anglash funksiyasi, ijodiy-transformasion, fuqarolik ta'limi funksiyasi, gumanistik va ma'naviy-axloqiy funksiyalar kabi pedagogik salohiyatini aks ettiradi:

Ko'ngillilik faoliyatida amalga oshiriladigan har bir aniqlangan pedagogik funksiyalarning mazmunini ko'rib chiqamiz.

1. Ijtimoiy kompetensiyaning vazifasi jamiyatda mustaqil hayot tajribasini, ijtimoiy bilish tajribasini (qonunlar, normalar, an'analar, majburiyatlar va boshqalarni tushunish) shakllantirish; ijtimoiy faoliyatning turli sohalari tizimida yo'nalishni rivojlantirish, jamiyatdagi xulq-atvor madaniyati, kommunikativ kompetensiya (muloqot qilish, hamkorlik qilish, muloqot olib borish, ishontirish, boshqalarni tushunish, nizolarni yengib o'tish qobiliyati, tashkiliy qobiliyatlar, yetakchilik qobiliyatlari, guruhda va guruh bilan ishlash qobiliyati).

2. Identifikatsiya funksiyasi shundan iboratki, ko'ngillilik faoliyati orqali yoshlar o'z avlodiga, uning progressiv elementiga tegishlilik hissini rivojlantiradilar. Ushbu faoliyat orqali ular o'zini aniqlash va o'zini aniqlash uchun muhim rol o'ynaydigan shaxslar va namunalarga ega bo'ladilar.

3. Integratsiya funksiyasi o'z xalqi, etnik guruhi, dini va boshqalar bilan hamjihatlik tuyg'usini shakllantirishdan iborat. Ko'ngillilik faoliyati yosh inson

uchun jamiyatga faol ishtirokchi sifatida integratsiyalashishning eng qisqa yo'lini ochadi; u ijtimoiy-madaniy jarayonning bir qismiga aylanadi.

4. Shaxsiy rivojlanish funksiyasi. Ko'ngillilik ishtirokchilarga o'zlarining ijodiy va insoniy salohiyatlarini to'liqroq ifoda etish, o'zlarining noyob individual qobiliyatlari, qiziqishlari va iste'dodlarini ro'yobga chiqarish imkonini beradi. Ushbu faoliyat ularning asosiy ish va kasbiy tayyorgarligida amalga oshirilmagan sevimli mashg'ulotlari, ehtirolari, ijodiy qiziqishlari va qobiliyatlariga asoslanishi mumkin.

5. Qadriyatga asoslangan funksiya. Ko'ngillilik ko'rsatmalar tizimini, hayotiy qadriyatlar sohasini rivojlantirishga hissa qo'shadi va shaxsning ma'no izlash maydonini kengaytiradi.

6. Kasbiy-mehnat funksiyasi odamlarni mustaqil mehnat faoliyati bilan tanishtirishdan, mehnatning shaxsiy qiymatini, uning ijtimoiy afzalliklarini tushunishdan, mehnatga hurmat ko'rsatishdan va kasbiy faoliyatning asosiy ko'nikmalarini egallashdan iborat.

7. Innovation va tashabbuskorlik funksiyasi biznes, tashabbuskorlik, yoshlarning ko'ngillilik faoliyati jarayonida evristik qobiliyatlari, ijtimoiy hayotda faol avangard pozitsiyasini shakllantirish, mas'uliyatni o'z zimmasiga olish qobiliyati.

9. Ijodiy-transformasion funksiya ko'ngillilik va uni amalga oshiruvchining ijodiy rolini aks ettiradi. Bu uning o'zini o'zgartirish qobiliyatida ham, boshqalarga ijobiy ta'sir ko'rsatish qobiliyatida ham mavjud. Ko'ngillilik orqali yoshlar o'z muhitini va o'zlarini unda o'zgartiradilar.

10. Fuqarolik ta'limining vazifasi shaxsga ko'ngillilik faoliyati orqali o'z fuqarolik pozitsiyasini ifoda etish imkoniyatini berish, haqiqiy amalga oshirish, jamiyat va alohida shaxslarning farovonligi uchun birdamlik va tashvish bildirishdan iborat. Ko'ngilli va ijtimoiy foydali ishlarda faol ishtirok etish shaxsning ijtimoiy yetukligining ko'rsatkichidir. Yoshlar o'zlarining ijobiy ko'ngillilik harakatlari uchun jamoatchilik tomonidan e'tirofga sazovor bo'lish orqali o'z harakatlarining va o'zlarining ijtimoiy ahamiyatini anglaydilar.

11. Gumanistik funksiya shaxslarga qo'llab-quvvatlash, e'tibor, g'amxo'rlik, ishtirok va yordam ko'rsatishni, shuningdek, jamiyatda insonparvarlik munosabatlarini rivojlantirishni o'z ichiga oladi. Ko'ngillilik orqali odamlar norasmiy, do'stona muloqot munosabatlarini rivojlantiradilar va insonparvarlik ijtimoiy munosabatlarida tajriba orttiradilar. Ushbu faoliyat xayrixoh ishonch muhitini yaratishni va sezgirlik, bag'rikenglik, tezkorlik, mas'uliyat, do'stona munosabat, xayrixohlik, hurmat, hamdardlik va boshqa ijtimoiy munosabatlarni namoyish etishni o'rgatadi.

12. Ma'naviy va axloqiy funksiya ko'ngillilik faoliyatining sintezlovchi, chuqur, hayotni tasdiqlovchi mohiyatini aks ettiradi, bu esa yaxshilik, adolat, ishonch va haqiqatni targ'ib qilishga qaratilgan. Ko'ngillilikning eng yuqori talabi - bu boshqalar uchun, umumiy manfaatlar uchun va hayotning barcha shakllari va sifatlari bilan o'zi uchun yashashdir.

Yoshlarning ko'ngillilik faoliyatida ishtirok etish tajribasi shuni ko'rsatadiki, ushbu faoliyat jarayonida shaxsning ijtimoiy yo'nalishi (boshqalarga yordam berishga, qo'llab-quvvatlashga qodir bo'lgan "men"ning qiymatini tushunish) kabi

shaxsiy ijtimoiy qimmatli fazilatlar shakllanadi; mehr-shafqat, sezgirlik; insonparvarlik; olijanoblik (boshqalar uchun shaxsiy manfaatlarni e'tiborsiz qoldirish qobiliyati, halollik va qadr-qimmat).

Mustaqil tashabbuskor harakatlar sub'ektlarining ko'ngillilik faoliyatining pedagogik salohiyatini yangilash samaradorligi mezonlari quyidagilar bo'lishi mumkin:

- talabalarining ijtimoiy va kasbiy-shaxsiy rivojlanishi bilan bog'liq ko'ngillilik faoliyatining ta'lim funksiyasi;

- jamiyatda ijtimoiy foydali faoliyatni tashkil qilish uchun resurs sifatida talaba yoshlarning ko'ngillilik faoliyatidan foydalanishni o'z ichiga olgan ta'lim funksiyasi;

- ko'ngillilik faoliyatining rivojlanish funksiyasi, talabalarining jamiyatda tashkiliy, kommunikativ va ijodiy ko'nikmalarini rivojlantirishni ta'minlash.

Shunday qilib, talabalar ko'ngilliligining pedagogik salohiyatini anglash jamiyatdagi munosabatlarni insonparvarlashtirish, yoshlar va kattalar o'rtasidagi munosabatlarning rivojlanishiga to'sqinlik qiladigan eskirgan stereotiplarga qarshi kurashish va mas'uliyatli hamkorlikni rivojlantirish uchun sharoit yaratish uchun zamin yaratadi. Ko'ngillilik shaxslarning o'zlari va ular atrofida qiladigan dunyoqarashini o'zgartirishga hissa qo'shadi, bu ham davlatga, ham ko'ngillilarning o'zlariga foyda keltiradi. Ko'ngillilik orqali ular o'z ko'nikma va qobiliyatlarini rivojlantiradilar, muloqot va o'zini o'zi qadrlash ehtiyojlarini qondiradilar, ularning foydaliligi va ahamiyatini tan oladilar, sa'y-harakatlari uchun minnatdorchilik oladilar va muhim, ijobiy shaxsiy fazilatlarini rivojlantiradilar.

Xulosa va takliflar. Bugungi kunda ko'ngillilar harakatini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlaridan biri bu oliy ta'lim tizimidir. Inklyuziv ta'lim ehtiyojlari tufayli yoshlar o'rtasida ijtimoiy ko'ngillilik ta'lim muassasalari ishida tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Oliy ta'lim muassasalari talabalarining ijtimoiy ko'ngillilik salohiyatidan foydalanish uchun yaxshi imkoniyatga ega; ammo, bizning fikrimizcha, ular hozirda inklyuziv ta'lim amaliyotida bu salohiyatni to'liq amalga oshirmayapti.

Shuni ta'kidlash kerakki, yoshlar ko'ngilliligini tashkil etishda muayyan qiyinchiliklar mavjud. Yoshlar, jumladan, oliy ta'lim muassasalari talabalari orasida ko'ngillilar harakatining rivojlanishiga to'sqinlik qilayotgan muammolar qatoriga ijtimoiy inersiya, zarur fuqarolik tashabbuslarining yo'qligi va yoshlarning ko'ngillilik, ayniqsa ijtimoiy yo'naltirilgan ko'ngillilik (ijtimoiy ko'ngillilik) sohasidagi past ishtiroki kiradi.

Ko'ngillilik hodisasining tahlili shuni ko'rsatadiki, u jamiyatning dolzarb ijtimoiy muammolarini hal qilish, uni rivojlantirish va takomillashtirish uchun tarixan shakllangan resurs, fuqarolarning zaif toifalariga yordam ko'rsatish, ular va jamiyat o'rtasidagi tafovutni bartaraf etishning kuchli vositasidir [3;5]. Bundan tashqari, ko'ngillilikning potensial imkoniyatlari ikki jihatdan ko'rib chiqiladi: hozirgi aniq tarixiy vaziyatga va unda ishtirok etuvchi shaxsga ta'siri [5].

Tadqiqotchilar ko'ngillilik ijtimoiy foydali faoliyat shakli (shaxsiy yoki jamoaviy) sifatida ixtiyoriylik, beg'arazlik, barcha ishtirokchilar uchun foyda [1], mas'uliyat va shaxsiy pozisiyani aks ettirish tamoyillariga asoslanganligini ta'kidlaydilar [6]. Zamonaviy ma'noda, ko'ngillilik - bu odamlar tomonidan, ularning

xususiyatlaridan (yoshi, ma'lumot darajasi, millati, siyosiy va diniy mansubligi, qarashlari va qiziqishlari) qat'i nazar, amalga oshiriladigan faoliyat bo'lib, ular jamiyatga yordam berish, uni yaxshilash va rivojlantirish uchun o'z vaqtini, bilimini va sa'y-harakatlarini ongli ravishda va ixtiyoriy ravishda bag'ishlaydilar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Balanyan M.N. Sosiokulturnyy potencial volonterskogo dvizheniya sovremennoy studencheskoy molodeji: avtoref. dis. ... kand. sociol. nauk. Maykop, 2015.
2. Bekker, I.L. Obrazovatelnoye prostranstvo kak sotsialnaya i pedagogicheskaya kategoriya / I.L. Bekker, V.N. Juravchik // Izvestiya Penzenskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta imeni V.G. Belinskogo. Obshchestvennyye nauki. — 2009. — № 12 (6). — S. 132-140.
3. Zachinyayeva Ye.F. Obrazovatelnyye volonterskiye praktiki kak faktor professionalnoy identifikatsii studentov (na primere podgotovki budущix logopedov): avtoref. dis. ... kand. ped. nauk. Vladivostok, 2012.
4. Konvensiya o pravax rebenka (OON, 1989) [Elektronnyy resurs]. http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/childcon.
5. Lugovaya Ye.A. Fenomen dobrovolchestva v sosiokulturnom prostranstve Rossii: avtoref. dis. ... kand. kulturologii. Saratov, 2012.
6. Yekimova S.G. Razvitiye patriotizma u studentov sredstvami dobrovolcheskoy deyatel'nosti [Elektronnyy resurs] // Uchenyye zametki TOGU. 2016. T. 7. № 4 (2). S. 47-51.
7. Xodjayev B.X. O'quvchilarning mustaqil fikrlashini shakllantirish yo'llari. - T.: TDPU, 2008.
8. Yarmatov R. Bo'lajak o'qituvchi shaxsini tarbiyalash va rivojlantirish. - T.: "Fan va texnologiya" nashriyoti, 2009.